

**ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ
ՆՈՒԻՐՈՒԱՄ
ՇՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՈՒՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ
ՕԳՖՈՐՄԻ ՄԵՋ**

ԳԵ. 12 Սեպտեմբեր. —

Նոյն առաւօտեան երկրորդ բանախօսն էր Հայաւրպէրկի Համալսարանի Փրօֆէսէօր Դկտ. Bornkamm, որ ներկայացուց Պատմական Յիսուսը եւ Քարոզուող Քրիստոսը⁽¹⁾ ինքիւր Պատմական Յիսուսը, ըսաւ, հիմնւած է պատմութեան և Յայտնութեան վրայ ու կը սահմանէ երկրի վրայ ապրած Յիսուսը որ եղաւ յաւիտենական Աստուծոյ Որդին իր հրաշալի կեանքովը։ Աւետարանները այս առնչութեամբ կը ծառայեն որպէս պատմական աղբիւրներ։ Որպէս լրացուցիչ, բանախօսը ներկայացուց Քարոզուող Քրիստոսը Անոր քարոզչուող գործին ընդմէջէն և նախապատմական Յիսուսի մասին տրուած պատգամը (տըսյալ) հիմամբ, Դկտ. Պորնքամ հետեւեալ ստորաբաժանումներով զարգացուց իր ինքիւր։

Ա. — Պատմական Յիսուսը. —

1. — Յիսուսի կեանքը. — Աւետարանի մը վաւերականութիւնը սկզբնապէս կախում ունի իր ցուցաբերած պատմականութենէն (Lightfoot)։ Այսօրուան արմատական քնննադատութիւնը լրջօրէն նկատի կ'առնէ միայն առաքելական վկայարանութիւնները

(*) Այս հարցը ընդլայնեցինք այլ աղբիւրներու օժանդակութեամբ։

ու անոր աշակերտներն ընկու։ Իմաստութիւն և գիտութիւն էական պայմաններն են քարոզի համար։ Ով որ չի քարոզեր իմաստութեամբ և գիտութեամբ, այսինքն՝ հեղինակութեամբ, կարելի չէ որ իր կ'աւամբանքն ու յանդիմանութիւնը, իր խրատներն ու մխիթարանքը ազդեցութիւն ընեն և հասնին իրենց նպատակին։

Առաւելուած Այս Եղբարեբերէն, 1906
(Շարունակելի՝ 10)

որոնք պատմութեան մէջէն կը յայտնեն հրաշագործ Աստուածը, կենդանի Աստուածը, Ան որ սահմանուած չէ ինքզինք յայտնելու ֆիզիքական տուեալներու և միտանելու միջոցաւ։ Յիսուսի կեանքը, միակ կարիքի պատմական կեանքը, այն է որուն համար առաքելներ կը վկայեն։

2. — Յիսուսի Մեծնդը. — Նոր Կտակարանի հեղինակները կը շնչոտեն թէ Յիսուս իրական Անձ մըն էր և ոչ թէ երեւութական. ազմիտու Քրիստոս մարմնով եկեալս (Ա. Յովհ., Դ. 2). Որ եղ էր կնոջէն և հմուտ ընդ օրինօքս (Գաղ. Դ. 4), որոշ ընտանիքէ մը սեռած և որոշ դաւառի մը պատկանող։ Միայն երկու հեղինակներ Յիսուսի Մենդեան պարագաները կը պատմեն, Մատթէոս (Ա-Բ) և Ղուկաս (Ա-Բ), այն միակ նպատակով որ շնչոտեն Յիսուսի մարդկային ծնունդը ի հեճուկս ամէն տեսակի սերնդութեան աղանդաւորներու և միեւնոյն ժամանակ հաստատելու համար Անոր աստուածային ծագումը և վախճանաբանական առաքելութիւնը։ Երկու պատմիչներն ալ կը հաւորդեն թէ Յիսուս ծնած էր առանց մարդկային հայրութեան, այլ Ս. Հոգւոյն միջոցաւ. կուսական ծնունդ մըն էր Ան։ Աւետարանական այս հաղորդումները ոչ մէկ բացատրութիւն կու տան այս հրաշքի մասին, այլ պարզապէս պատմական դէպքը ըստ ինքեան կ'արձանագրեն։ E. Brunner կ'առաքէ ըսելով որ Կուսական Մենդեան նախ կը ջանայ բացատրել Մարդեղութեան առաջնակարգ հրաշքը երկրորդական, բնութասական հրաշքի մը միջոցաւ, և ապա կը պաշտպանէ Յիսուսը ընդդէմ Աշխարհական Մեղքի վարդապետութեան։

Այսուհանդերձ թէ նկատի առնուի Յովհաննէսեան բացատրութեամբ Քրիստոսեաններու սկզբնական ծննդեան յայտարարութիւնը առ յարեմէն և ոչ ի կամոց առն (աւմուսին), այլ յԱստուծոյ, նաեւ զէնեալն ի հոգւոյ հոգի է՝ լրացումը, պիտի բերուինք ճշդելու որ Քրիստոսի ծնունդը արդիւնքն է Հոգիին ներգործութեան. այս ձեռով Մենդեան մարդկութեան համար եղաւ այն՝ ինչ որ քրիստոնեային մկրտութիւնն է անհատի մը համար։ Հոգին, ազօրութիւն բարձրելոյն, կենսատու ազդակն է Նոր մարդու ծնունդին, Յիսուսի Քրիստոսի։ Այս իմաստով,

Մատթեոսի և Ղուկասու Ծննդեան պատմականները կը շեշտեն նոր դարաշրջանի մը ներկայացումը։ Մատթեոսի γένεσις «ծնունդ»-ը, «ծնունդ» կրկնությունները կ'արձագանգեն նոր Մենդեցի Գիրքի մը, որ կը նկարագրէ նոր Աղամի՝ Յիսուսի Քրիստոսի և նոր արարագործութեան ծնունդը։

Նոր Դարաշրջանը որպէս Արեգական ի բարձանց (Ղկ. Ա. 78) կ'աւետարի Մարիամի Մեծածաղկացեալ (Ղկ. Ա. 46-55), Զաքարիայի օրհներգութեամբ՝ Օրհնեալ Տէր Աստուած Իսրայէլի, զի յայց ել մեզ ... և դու, մանուկ, մարգարէ Բարձրելոյն կոչեալքիս (Ղկ. Ա. 68-79) և Սիմէոն Մեծունիի գահաբանութեամբ՝ «Եւս» ի յայտնութիւն հեթանոսաց և փառս ժողովրդեան քու՜մ Իսրայէլի» (Ղկ. Բ. 29-32)։ Քրիստոսի ծնունդը հետեւաբար պիտեմարանական դէպք մըն է նոր դարաշրջանին մէջ ներգոյ, ոչ մէկ դուգահեռ արձանագրութիւն ունենալով Հին Կտակարանի և կամ հեթանոս աշխարհին մէջ։

Պատմական Յիսուսը դէպի քարոզչուող Քրիստոս իր յառաջացման մէջ ենթարկուեցաւ իր երկրային կեանքի ընթացքին կարգ մը պատմական դէպքերու, որոնք յայտնեցին իր Աստուածութիւնը և վաւերացուցին Որդիութիւնը։ Այսպէս.

ա) Յիսուսի Մկրտութիւնը Յովհաննէսի կողմէ Յորդանան գետին մէջ իրեն ընծայեց առիթ կոսմական խոր փորձառութեան և առաքելական գլխակցութեան։ Մկրտութեան պատմական երեսը կը ներկայացնէ Յիսուսի նշանակումը և օժանդակ Ս. Հոգւոյն կողմէ որպէս Մարգարէ, Քահանայ և Թագաւոր իր Մեծիակալ պաշտօնին մէջ, այնպէս ինչպէս Իսրայէլի թագաւորները Նոյն ձեռով կը նշանակուէին ընդ ժողովրդի շուրջը (Սա. Գ. 19), Յիսուս այն ծառան էր (ὁ δακτυλὸν = սպառաւորն, Ղկ. ԻԲ. 27), սորոյ ի ձեռն կամի Տէր արդարացուցանել

զարդարն ... և զմեզ նոցա նո վերացուցէ» (Սա. Գ. 11)։ և ահա ասոր համար Ան մկրտուեցաւ։ Յիսուս ասոնց մեղք ունենալու ենթարկուեցաւ «ապաշխարութեան մկրտութեան ի թողութիւն մեղաց» (Մկ. Ա. 4), դէպք մը՝ որով Ան սկստաբերկ աշխարհի մեղքերը, հրելով զանոնք իր վրան և ապա փոխադրելով դէպի խաչ։ Յիսուսի մահը որպէս մկրտութիւն խորիմաստ է. ան կ'ակնկալէ աշակերտներու մասնակցութիւնը։ «Կարէ՞ք զմկրտութիւն մկրտել զոր ես մկրտելոցն եմ» (Մկ. Ժ. 38)։ Յիսուս մկրտուեցաւ նախ ջրով և ապա խաչին վրայ՝ արեամբ, «զի լցցի զամենայն արդարութիւն» (Մատթ. Գ. 15), արդարութեան համար, Աստուծոյ ժողովուրդին արդարացման համար։

բ) Յիսուսի Այլախեղալութիւնը պատմականորէն կը նմանէնէ Քրիստոս Մովսէս մարգարէին ներկայացնելով առաջինին գերակայութիւնը երկրորդին վրայ։ Քրիստոս պիտի բերէր փրկութիւն մը աւելի մեծ քան Մովսէսի կատարած ելքը և հեղիպտացիներին ազատագրումը։ Թարք լիւան վրայ կ'երեւին Մովսէսն ու եղիան, որոնք մեռած չէին այլ երկինք բարձրացած. անոնց ներկայութիւնը հակադրութեամբ մը կը բացատրէ հին Տնտեսութեան լրումը՝ Նորին մէջ։ Այլախեղալութեան դէպքին մէջ Հին Ուխտի երկու դէմքեր կ'անյայտանան երբ երկինքն Յիսուսի մասին վկայութիւնը կը լսուի։ Երեք տաղաւարներ շինելու Պետրոսին առաջարկը բնական մէկ մասն է դէպքի վախճանաբանական երեսին։ Հրեաներ կը սպասէին որ Մեարիս իրենց մէջ բնակուի իր ընտրեալներուն հետ միասին, սակայն տակաւին ժամանակը իր լրումին չէր հասած և Քրիստոսի գործը չէր ամբողջացած։ Պետրոս ամբողջովին չէր հասկցած այս, չէր նախատեսած իր Տէրով կրկնաբար լրացմանը։ Այլախեղալութեան դէպքին թիկնադրութիւնն այն էր որ նոր Մովսէսը՝ Քրիստոս, պիտի լրացնէր իր զիջքը՝ յերուսաղէմ (Ղկ. Բ. 31), նախ քան իր չեղեկին փառաւորումը։ Այլախեղալութեան փորձառութիւնը առաքելներուն համար ապահովութեան միջոց մըն էր քրիստոնէութեան ստեղծ յոյսերու իրագործման համար։ Յիսուսի դէմքին փառաւոր փայլը

տեսանելի եղաւ ներկայ առաքեալներուն (Պետրոսի, Բակոբոսի և Յովհաննէսի) որպէս վկայութիւն՝ տրուած Աստուծոյ կողմէ։ Այս դէպքը հետեւեալը նշան մը եղաւ առնո՛ց՝ որոնք պիտի հաւատային առաքեալական վկայութեան թէ Աւետարանի հաւատքն ու յոյսը խաբկանք չէին։

գ) Յիսուսի Չտաշարանքն ու Խաչելուքները։ Բազմաթիւ օրինակներ կան Յիսուսի կեանքի վերջին շրջանի դէպքերուն մէջ, որոնք ցոյց կու տան թէ Աւետարանիչներ զբաւ են պատահածը յատկապէս ցոյց տալու համար նախնազոյն Եկեղեցւոյ համոզումը թէ Քրիստոսի մասին մարգարէութեամբ գրուածները վսխման մը ունին։ Շգի այս և ուր գրեալ է՝ պարտ է զի կատարեացի յիս թէ ընդ անօրէնս համարեցաւ (Ղկ. ԻԲ. 37)։ Այն համոզումը կար որ Եսայի մարգարէի ճշարտութեամբ ծառային ապակերը մարգարէութիւն մըն էր Քրիստոսի վերաբերեալ (հմտ. Մատթ. ԺԲ. 18-21 և Եսայի. ԾԲ. 13-ԾԴ. 12)։ Շգի լցցի բանն որ ասացաւ ի ձեռն Եսայիայ մարգարէին։ Քահանայապետին և մարտիրի արտասանած նախատական և հեզմական խօսքերը ուղղակի մէջբերումներ էին ԻԲ. Մաղժուէն, նաև քացախով լի սպունկին մատուցումը կը լրացնէր բարոցին ինքնաքայտ մարգարէութիւնը (Մզմ. ԿԹ. 21)։

Հետեւեալ օխաչին զայթակողութիւնը իր յետին մանրամասնութեան նախասահմանուած էր Աստուծոյ կամքով (հմտ. Մրկ. ԺԴ. 21, Մատթ. ԻԶ. 56, Գործք. Բ. 23)։ Պատմականօրէն Աստուծոյ ընտրեալ Քրիստոսի անձին մէջ կատարեալ ազատութիւնն ու բացարձակ նախասահմանումը իրարու կը հանդիպին։ մարդկային ազատութիւնը և աստուածային ամենազիրտութիւնը կը միանան իրարու և կ'ըլլան մէկ-կամքի ազատութեան և նախասահմանումի հարցը իր լուծումը կը գտնէ միայն Յիսուս Քրիստոսի մարդեղութեամբը։

Բ. — Քարոզուող Քրիստոսը. — (Քորնթաց.)

Նոր Կտակարանի հնազոյն ժամանակներէն սկսեալ առաքելական աւանդութիւնը (παράδοσις) իր մէջ կը պարունակէր Յարուցեալ Քրիստոսի երևումներուն մասին տեղեկութիւններ։ Քրիստոսի Յարութիւնը կ'ու-

սուցուէր նորագործներուն մեր Տիրոջ կեանքին և զօրծուէնութեան տղաներ որպէս քարոզութեան (Քորնթաց.) կարևոր մէկ մասը։ «Զայս Յիսուս յարոյց Աստուած, որում ամենեկին մեք վկայ եմք», ինչպէս Կերեի Պետրոս Առաքեալի աստիճանութեանէն (Գործք. Բ. 14-36. հմտ. Գ. 12-26, Դ. 8-12)։

Քարոզութեան ներքին իմաստը վախճանաբանական է։ Աւետարանելը կը նշանակէր յայտարարել փրկութեան օրուան հասած ըլլալը։ Ըստ աւետարանիչներուն, Յիսուսի աւետարանը կը կայանար խոստացուած փրկութեան (Աստուծոյ Քաղաւորութեան) հասած ըլլալուն մէջ եւ լրումն ժամանակաց։ աւետարանել աղքատաց առաքեաց զիս, աւետարանել թէ Վերածեալ է արքայութիւն երկնից։ Այս իմաստով յատկանշական է Մատթէոսի յայտարարութիւնը զոր կը գտն Յիսուսի բերին մէջ։ «Սէ քարոզեցի աւետարանն արքայութեան ընդ ամենայն տիեզերս ի վկայութիւն ամենայն հեթանոսաց» (Մատթ. ԻԴ. 14)։ Եկեղեցւոյ աւետարանական գործունէութիւնը ինքին զատարածքի նշաններէն մէկն է (հմտ. Յայտ. Զ. 1-8)։ Քարոզութիւնը մօտայուտ փրկութեան համար յայտարարութիւն մը ըլլալէ զատ էր նաև զատաստանի խօսք մը անոնց համար որոնք կ'ընդդիմանային անոր տարածման։ «Կատարած տէն առաջ Եկեղեցին պէտք էր ըլլար այն իմակ վկայութիւնը» (Մատթ. ԻԴ. 14) որ, հակառակ հալածանքներուն, տար առիթը ապաշխարանքի և դարձի։

Պօղոս Առաքեալն է որ կ'ըմբռնէ իր պաշտօնը քարոզելու Աւետարանը բերդ տա մենայն տիեզերք։ «Պօղոս, ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի, կոչեցեալ առաքեալ, որոշեալ յաւետարանն Աստուծոյ» (Հռովմ. Ա. 1)։ «Վայ է ինձ եթէ ոչ աւետարանեմ» (Ա. Կորն., Թ. 16)։ Պօղոս Առաքեալ առ թ ընկնութիւն ներկայացուց իր քարոզութիւնը Նրուտադէմի Եկեղեցիին և զայն քարոզելու հաւանութիւնը ստացաւ Եկեղեցւոյ սուրեններն՝ Յովսէփոսէ կեփաւէ և Յովհաննէսէ (Գաղ. Բ. 1-10)։ Այս ձեւով, Պօղոս օրինաւորապէս ընդունեց Եկեղեցւոյ աւանդութիւնը (παράδοσις) և զայն քարոզեց հրեաներուն և հեթանոսներուն,

որոնք հաստատվել, և ոչ թե Սրէնքի գործ-
քով, կրնային արդարանալ: Ան, համաձայն
Տիրով պատուէրին, լիծածգոյն զոհողու-
թիւններ յանձն առաւ քարոզելու աւետա-
րանը սրնդ ամենայն հեթանոսաց և վկայե-
լու ճառալի դատարարաց և թագաւորաց,
պալատներու մէջ և տեհաններու առջեւ:

Այս տուեալներով, հետեաբար, քրիս-
տոնեայ առաջին քարոզիչները ներկայացան
աշխարհին սքարոզութեամբ մը (Κηρυγμα),
զոր Պօղոս Առաքեալ քանիցս գործածած է
իր թուղթերուն մէջ. «Հաճեցաւ Աստուած
յիմարութեամբ բարոզութեանն ապրեցուցա-
նել զհաստացեալսն (Ա. Կորն., Ա. 21):
Նոր կտակարանէն շատ յստակ կ'երբի որ
քրիստոնեայ առաջին քարոզութիւնը կը
կայանար Բիսուսի Սաշին և Յարութեան
ծանուցումին մէջ, որուն նախատիպը Գործք
Առաքելոցի մէջ երեցած Պետրոսի տոնեա-
բանութիւնն է (Գործք, Բ. 14-41): Այս նա-
խատիպը հետեալ կառուցուածքը ունի. —

1. — Հասած է սլլուծն ժամանակաց»
կամ «յաւաւրս յետինս» (Գործք, Բ. 16):

2. — Հասած է չնորհիւ Քրիստոսի ա-
ռաքելութեան, մահուան և Յարութեան.

3. — Իր Յարութեամբ, Քրիստոս բար-
բացաւ սրնդ աշխէ Հօրս որպէս «զլուսն ե-
կեղեցոյն և որպէս «զլուսն անկեան»
(Գործք, Բ. 33-36, Գ. 13, Գ. 11):

4. — Ս. Հոգւոյ ներկայութիւնը եկե-
ղեցւոյ մէջ նշանն է Քրիստոսի ներկայու-
թեան, զօրութեան և փառաւորումին. «Ա
Հոգին Սուրբ զոր ետ Աստուած հնազան-
դելոց իւրոց» (Գործք, Ե. 32):

5. — Քրիստոսի Երկրորդ Գալուստը.
«և պատուիրեաց մեզ քարոզել ժողովը-
րանն և վկայութիւն զնեյ, թէ Նա է
սահմանեալն յԱստուծոյ դատաւոր կենդանե-
աց և մեռելոց» (Գործք, Ժ. 42):

6. — «Քարոզութիւնը կը փակուի ա-
պաշխարութեան հրաւերով և փրկութեան
յոյսով. «արդ ապաշահեցէք և դարձարու-
ի ջնջել զմեզ ձեր» (Գործք, Գ. 19):

Ակզբնական քարոզութիւնը, ինչպէս ըս-
ուեցաւ, կը բովանդակէր «օխտին ճառը»,
«քարոզեցուցէր զաշխիւնայն Քրիստոսն և
Յարուցեալ Փրկիչը» թէ «յարեաւ յաւուր
երրորդի... երեւցաւ կեփալի և ապա եր-

կոտասանիցն»: «Եւ ձեզ զայն նախ աւան-
դեցի» զոր և ետն ընկալաւ Պօղոս Առաք-
եալի բացատրութիւնը կ'ըսէ մեզի թէ ինք
ստացած էր «աւանդումս մը», սորովմ էր
նախնագոյն եկեղեցւոյ «քրիստոնէականը»
և զայն յանձնած իր եկեղեցիներուն: Եթէ
պահ մը Յարուցեալ Փրկիչին վերաբերեալ
այս «աւանդումը» (Ա. Կորն., ԺԵ. 1-9)
քննելու ըլլամք, համեմատելով զայն Մար-
կոսի ԺԶ. 9-15ին հետ, կը գտնենք դէպքը
պատմելու հիմնական կառուցուածք մը —
Տիրով երևումը, Ողջոյնը, Ծանաշումը,
Պատգամը — որ կը վկայէ Յարութեան
դէպքին պատմականութիւնը, նաև կը կրէ
իր վրան ուսուցողական նկարագիր մը աս-
տուածաբանական խոր ճշմարտութեամբ լի:
Այս «աւանդումը» հետեաբար պարզ պատ-
մութիւն չէ, այլ ունի ուսուցանելու նպա-
տակ. այլ խօսքով՝ հնազանդ և սկզբնական
«քրիստոնէականն» է ան:

Եւս միջօրէին, «Նոր Գաղատացի Վախ-
ճանաբանութեան» նուիրուած ուսումնասի-
րութեան բացումը կատարեց Հոնտոնի Հա-
մալարանի Նոր Կտակարանի աստուածա-
բանութեան դասախօս Դկտ. Glasson, որ
խօսեցաւ Աւետարաններու «Աստուծոյ Թա-
ղաւորութեան» մասին: Դասախօսը մասնա-
գիտացած ըլլալով Հին և Նոր Կտակարան-
ներու վախճանաբանական և Երկրորդ Գա-
լուստեան հարցերուն մէջ, նախ արագ ազ-
նորկ մը նետեց հրեաներու ունեցած թա-
գաւորութեան վերահաստատման ակնկալու-
թեան վրայ, որ մարդարեւական ուսուցման
և հելլենական քաղաքացման հետեւնքով
վերածուած էր Մեծիակն ակնկալութեան:
Ապա որպէս ազգիւր քննարկեց Ս. Գրական
պարականոն գիրքերէն ննովի վախճանա-
բանական գրուաններ և Սաղմոս Սողոմոնի
գրքին «Անոր Թագաւորութեան վերահաս-
տատման» համարները: Ասոնց կողքին
նկատի առաւ Նաև Յայնուրեքական գրու-
թիւնները, զիսաւորաբար Դանիէլի Իբրքը,
և հետեւեալ հին կտակարանեան տարրերը
երեսն հանեց որպէս աղերս ունեցող կէ-
տեր չօշափուելիք նիւթին հետ. —

1. — Մեծիական գաղափար.

2. — Գալիք հարցերու մասին յայտնու-
թեանական վարդապետութիւն.

3. — Յիսուսի Միսիական պատգամը ընդ աշխարհն կիրառելու .

4. — ռիթմի Մարդոյն որպէս կեցրոնական գէտք .

5. — Նոր աշխարհ և Նոր ժողովուրդ :

Պարակման գիրքերուն մէջ (Ենովք, Դ. Եզրաս, Տոմբիգ) Մեսիայի անձին նկատմամբ ուղղակի ակնարկութիւններ չկան քանակաին կան ակնարկութիւններ Մեսիական Դարաշրջանի վերաբերեալ. այսպէս, Տոմբիգի ԺԿ. 1-18, Երուսաղէմի վերաբերեալ համարները կը խօսին քրիստոնեական մասին որ պիտի փայլի երկրի շուրջ ծագերուն վրայ և որուն հետեանքով սրբաւորութիւն ազգեր պիտի հաւաքուին հեռաւոր աեղերէն : Այսուհանգերձ Ենովքի ԼԷ. և յաջորդող գլուխները վախճանաբանական կարգի հարցեր կը բովանդակեն որոնք աղլւած են յաջորդող յայտնութեանկան գրութեանց վրայ և զորս նկատի պիտի առնենք քիչ ետք :

Յայտնութեան գրութիւնները ունին բազմաթիւ ակնարկութիւններ Աճմանութեալ Մեսիայի : Միւլդեո Հին կտակարանը կու տայ մարդկային Մեսիայի պատկերը, Յայտնութեանկան գրութիւնները կը ներկայացնեն գերմարդկային գէտք մը որ կ'իջնէ երկինքէն և կը մտնէ մարդկային պատմութեան մէջ կործանումով և ոչ թէ փառքով : Հոս երեսակայութեամբ յառաջ բերուած է երբեմն յախտեանկան թագաւորութիւն մը այս աշխարհի վրայ և երբեմն ալ Նոր երկինք և Նոր երկիր կը յաջորդեն հին տիեզերքի դատաստանին և կործանումին : Երկրասան Նահապետներու կտակարաններուն մէջ Մեսիան կու գայ երբեմն Յուդայի և երբեմն Պաղեստինի ցեղէն :

Մեզի ծանօթ Գալիլէի Գիրքին մէջ Մեսիա չէ յիշուած . սակայն կ'երևի զմէկը մարդու Որդիին նման որ կու գայ ամպերուն մէջէն, որ իր մարդկային պատկերով կը ներկայացնէ ժողովուրդք սրբոց Բարձրիւոյն և կը հակադրէ իր թագաւորութիւնը քիչ և շատ ժամանակ իշխանութեանց :

Իբրք Սնովիւն կը վերագրուի Սնովի նահապետին և զլիսաւորաբար կը պարունակէ զայլիք զատասանի, միւլդեցուցիչ հեռակ-

ներու և անգրաւարհի ճշկարագրութեան մասին խորհրդածութիւններ : Այժմ մեզ կը հետաքրքրեն Գրքին այն մասերը որոնք կը վերաբերին Աստուծոյ երկրի գաւուն և թագաւորութիւն հաստատելուն, որոնց մէջ ամէնէն յատկանշական կէտը Մեսիայի ներկայութիւնն է, որ ծնած չէ երկրի վրայ, այլ երկինքի մէջ է, Հոգիներու Տիրոջ հովանիին ներքե : Այս Մեսիան ծանօթ է ճշկարագրով, ճարտար Որդինն առնունքով, Դատաստանը երբեմն Աստուծոյ ձեռքով և երբեմն Մեսիայի ձեռքով պիտի կատարուի : Հասարակաց ոյժ մը կայ սակայն աստուածային դատաստանին մէջ, ամէն անգամ որ Աստուած կը յայտնուի Մեսիան ևս կ'երևի որ բաժին կ'առնէ դատաստանի գործին մէջ, Թէ և Աստուծոյ օժանդակներն են Միքայէլ հրեշտակը և Մեսիան, Իմին դատաստանի համար և Վիսալ՝ իշխելու, սակայն Մեսիան ճանչցուած է որպէս թագաւոր, Նախագոյ, երկնաբան և փառական Աստուծոյ :

Այսուհանգերձ, Ենովքի Գիրքը կը ներկայացնէ յայտնի տարբերութիւններ Նոր կտակարանի վախճանաբանութեան հետեալ կէտերուն մէջ . —

1. — Դատաստանի օրը Մեսիան կ'երևի Աստուծոյ կողքին որպէս երկրորդ և անշատ գէտք մը :

2. — Հոս չէ կարելի գտնել Նոր կտակարանեան յատկանշիչները ըստ որոնց Մեսիան պիտի գայ հրեշտակներով, կրակով և փողով :

3. — Երկրորդ Գայտեան գաղափարը թերի մնացած է Ենովքի մէջ :

Աստուծոյ Թագաւորութիւնը Նոր Կտակարանի մէջ . —

Աստուծոյ Թագաւորութեան հարցը գտնուած է և զարգացած հին կտակարանեան երեք գաղափարներէ՝ անցնելէ ետք . —

1. — Յալիսեանկան իշխանութիւն . — Աստուած թագաւոր է այժմ և միշտ. Անոր իշխանութիւնը կը տիրէ ամէն բանի վրայ (Սղմ. 28, 13) : Թագաւորութիւնը թագաւորութիւն յալիսեանից, և իշխանութիւնը թոյլ առնալի ազգս, Տէր թագաւորն (հմտ. Սղմ. 24, 26, 28) :

2. — Ուլս-կտակարան . — Աստուծոյ

թագաւորութիւնը այժմ միայն մասամբ մը ճանչցուած է մեզի:

3. — Աստուածային միջամտութիւն. — Ժամանակը պիտի գտայ, երբ ամէն մարդ պիտի ճանչնայ Աստուծոյ թագաւորութիւնը: Զարին դէմ պայքարը պիտի մղուի և Գերագոյն Ոյժը պիտի տրի՛ն աշխարհին: Առայժմ Աստուծոյ թագաւորութիւնը սքողուած է, սակայն պիտի քայ ժամանակ մը երբ պիտի քողագերծուի և Նոր Դարաշըրջանը յայտնուի (Դանիէլ, Բ. 44):

Վերեւի ըստածէն կրնանք եզրակացնել թէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը, որ այժմ ծանօթ է ընտրեալ Ժողովուրդի մը, որ մը որպէս յաւիտեանական թագաւորութիւն պիտի տրի՛ն աշխարհին չարին խափանումով:

Նոր կտակարանեան առումով, Նոյնիսկ Յիսուսի ապրած օրերուն, սակն ունեյ աւալուեալն Աստուծոյ (Ղկ. ԻԳ. 51) կը նշանակէր սակն ունեյ միլիարդաւորեան իսրայէլի (Ղկ. Բ. 25) և սակն ունեյ փրկուեալն Սուրբաշխարհի (Ղկ. Բ. 38): Յիսուսի ռաւոյցման մէջ Աստուծոյ թագաւորութիւնը ամբողջովին չի համաձայնիր վերեւի հին կտակարանեան եռեակ բացատրութեանց հետ. սակայն կան այլ համարներ որոնք կը լրացնեն զանոնք նոր մեկնաբանութիւններով: Ըստ եթէ մատապր Աստուծոյ հանեմ զգես, ապա հասեալ է ի վերայ ձեր արքայութիւն Աստուծոյ (Ղկ. ԺԱ. 20). այս բառերը կը յայտարարեն թէ չար ոյժերու խափանումը սկսած է աստուածային միջամտութեամբ: Ուրիշ առիթով մը Յիսուս ըսած էր թէ եկած հասած է արդէն մարդկութեան սակնալուծութիւնը: Սեանք ձեզ և զի բազում մարգարէք և թագաւորք կամեցան տեսնել զոր դուքդ տեսանէք՝ և ոչ տեսին, և լսել զոր լսէք՝ և ոչ լուան (Ղկ. Ժ. 24): Եւ սակնալուծութեան այս զետեանումն և զլուսաբան առարկան չէր կրնար ուրիշ բան մը ըլլալ՝ թէ ոչ զմեծ քան զտպանութիւն (Մատթ. ԺԲ. 6), զմեծ քան զՅովսէփի և զմեծ քան զՍողոմոն, այոյնքն՝ Աստուծոյ թագաւորութիւնը:

Յայտնի է հետեւաբար որ Յիսուս կատարեալագործուած ձեռով մը մեկնաբանեց երկրի թագաւորութեան ճանաչ ըլլալը: Ան թագաւորութեան ներկայութեան նշանը

գտաւ չարին խափանումին մէջ, մարդոց կեանքէն ներս, և նաև իր քարոզութեան և բժշկութեան զօրութեան մէջ: Յիսուսի առաքելութեամբ հասած թագաւորութիւնը ձյաւ, ծաղկեցաւ և պտղատու դարձաւ — ապրեցաւ, անցաւ կեանքի շրջաններէն — օրմանեցաւ արքայութիւն երկրից հատի մանանիոյ որ փոքրագոյն՝ վիճակէն կը օլիներ մեծ . . . մինչև բաւական լինիլ ընդ հովանեաւ նորա թռչնոց երկնից ընակիչ (Մրկ. Դ. 32): Այստեղ կը տեսնենք Յիսուսի խոր հաւատքը ըստ որում փոքրագոյն սկզբնաւորութիւնը կը խոտանայ աւելում և անոր հունձքը կը դառնայ ապահով: Այս մեկնաբանութեամբ նոր տարր մը, աստուածային տարրը, կը ներգործէ աշխարհի մէջ ի հեռու և չի կտակարանի զաշխարհիկ տարրին որ պիտի բերէր քաղաքական վերահաստատում և ազգային վերակազմութիւն:

Արդ, թագաւորութիւնը ներկայ է և ապառնի: Յիսուսի առաքելութեամբ ան հասած է և սակայն միշտ զարգացումի և տնտեսի մէջ է. չարին դէմ պայքարը սկսած է. թագաւորութիւնը կատարեալապէս պիտի իրագործէ ինքզինք միայն ա՛յն տեսնէր Աստուծոյ կամքը կատարուի երկրի վրայ որպէս յերկինս (Տէրուսական Ա. 20թբբ):

Նկատելի է նաև Մարկոսի Ը. 39 համարը. «Զի ես ոմանք ի սոցանէ որ աստ կան, որք մի՛ ճաշակեցնեն զմահ, մինչև տեսնեն զարքայութիւն Աստուծոյ եկեալ զօրութեամբ»: Այս կ'ենթադրէ Յիսուսի ներկորդ Գալուստը խաչելութենէն ետք և կ'ազդարարէ թէ ուրիշներ պիտի ճաշակեն մահ՝ առանց զայն զարքայութիւն տեսնելու: Յիսուս չ'ըսեր թէ քոմանք որ աստ կան՝ պիտի չ'տեսնին, այլ պիտի մեռնին տեսնելի ետք Աստուծոյ թագաւորութիւնը, այսպէս գրեմք բերելով յաւիտեանական գոյովիճակի մը: Այս համարը արձագանգն է Յիսուսի կոչին, ուղղուած իր աշակերտներուն. «Զբաժակն զոր ես ըմպեցի եմ՝ ըմպիցէք, և զմկրտութիւն զոր ես մղըրտելոց եմ՝ մկրտիցիք» (Մրկ. Ժ. 39):

Կայ նաև Մարկոսի ԺԴ. 25 համարը, յայտարարուած Յիսուսի կողմէ Վերջին Ընթրիքին. «Ո՛ն ևս յաւելից ըմպել ի բն-

րոյ որիւոյ մինչև ցօրն ցայն, յորժամ արբից զնա նոր յարքայութեան Աստուծոյն: Անշուշտ Յիսուս կը յայտնէ թէ Իր վերջին ընթրիքն էր զոր կ'ընէր երկրի վրայ. ապա յայն խօսքը անկատար կը ծնայ եթէ չխորհրդածենք անոր շարունակութեան վրայ: Յիսուսի մտքին մէջ կայ երկնային և յետ Մահուան զբաղելիք մը. շնորհիւ մը, վերադարձում մը Իր աշակերտներուն հետ, ինչպէս P. Dearmer ըսած է. «Ուր պիտի խմենք նոր տեսակի գինի մը աւելի լաւ աշխարհի մը մէջ քան այս աշխարհը»: Մատթէոսի յատկանշական զբոյժ ձեռք (ԻՁ. 29) հաստատումը Յիսուսի մտքին մէջ, կ'օժանդակէ վերամիացման նոր Թագաւորութեան մէջ:

Ծառակ է հետեւաբար որ Յիսուս կը հաւատար թէ Իր մահով որոշ փոփոխութիւններ պիտի զարգանային և շուտով մեծ գէպք մը պիտի պատահէր: Արքայութիւն Աստուծոյ եկեալ զօրութեամբ ինչ կը նշանակէր. կամ աշխարհի վերջը, կործանում, դատաստան և նոր ստեղծագործում, և կամ հոգեկան զօրութեան հեղումը որ պիտի գոյացնէր Քրիստոնեայ շարժումը և սկիզբ զնէր մարդկային պատմութեան նոր դարաշրջանի մը: Այս երկրորդ անկախութեան առաւելութիւնը այն է որ Եաշխուսթեան արդիւնքը նոյնիսկ եղաւ սկիզբը Յեղեցեցոյ գոյութեան:

Եզրակացնենք ըսելով որ Յիսուս նոր մեկնաբանութիւն մը տուաւ Թագաւորութեան և յայտարարեց անոր ցերեկայութիւնը. թէ և առ զի ներքս ի մեզ է և սակայն միայն իր սաղմնային վիճակով, այսինքն՝

Նոր Կեանքով՝ Իր խաչելութեամբ.

Նոր Ժողովուրդով՝ «Մի՛ երկնէիք, հոտ փոքրիկ».

Նոր Խաբաբեցանով՝ Ս. Հոգւոյ գալըստեամբ:

Լոմոն ԶԱԽԷՆ ՎՐԴ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ
(Շարունակելի՛ 2)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՒԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՄԱՐԿՈՍԻ

(ԺՁ. 9-20)

Վիեննայի Յուշարձան Գրական Ժողովածոյին մէջ, հրատարակուած 1911ին, Հ. Գետրոս Ֆէրնանթէան յօդուած մը ունի «Մարկոսեան Աւետարանի ԺՁ. 9-20 Հաւանքները Հայոց Քոմս խորագրուած, ուր կ'ը ներկայացնէ յիշեալ համարներուն զէորս զանազան թարգմանութիւններ, և ապա կ'աւելցնէ. «Այսչափ մեր ծանօթութեան հասած ձեռագիրներու պատկերը: Անշուշտ աւելի մանրաքնին հետազոտութեանք հարուստ Մատենադարաններու մէջ, այսպէս էլ միտմէի, Սերուսաղէմի և Վիեննայի, կրնան գտնուիլ երկրորդ և անգործող թարգմանութեանք օրինակներ յիշեալ հանելու (էջ 373):

Արդարեւ նոր փոփոխակ մը երևան եկաւ Ս. ԱՄՈՂՈՅ Ք. 3059 ձեռագրին մէջ, երբ առջի տարի ամերիկացի հայագետ Ռոմ. Erroll F. Rhodes կը զբաղէր Վանուցո Ձեռագրատան նոր Կառկարաններուն քննութեամբ:

Վերոյիշեալ ձեռագիրը, օրինակուած էին թուրքի վրայ, բոլորովով, կը բաղկանայ երկու ուրոյն մասերէ. առաջինը կը պարունակէ չորս Աւետարանները, իսկ երկրորդը, տարբեր գրչէ, ծաւու ընթերցումներ, Գործք Առաքելոցէն և Կաթողիկէ Թուգթիւն, Յինանց ըրջանին համար:

Յեռնագոյն յիշատակարանէ մը, որ կը գտնուի Յովհաննէս Աւետարանին վերջը, կը հասկցուի թէ 1351 թուականին ձեռագիրս գերուած է և բերուած Մերտին, և գնուած Գարոն Հեթում անուն անձի մը կողմէ: Ահաւասիկ այդ յիշատակարանը.

«Ի թուիս Հաւոց ԳՃ գերեցաւ Աւետարան» և բերաւ Մերտին քաղաք և գնեաց Գարոն Հեթում. մեղաց թողութիւն խնդ[ը]ցեցք (էջ 377):

Ձեռագրիս նախնական յիշատակարանները, որոնք կ'ենթադրենք թէ գոյութիւն